

функціонерів, що замінили репресованих. Ці заходи істотно зміцнили сталінський режим і означали остаточне завершення варіанта радянської етнополітики міжвоєнного двадцятиліття.

Джерела та література

1. Предварительные итоги переписи в Крыму в 1921г. – Симферополь, 1922. – с.10-11.
2. Статистико-экономический атлас Крыма. – Симферополь, 1922. – с.5
3. ДААРК. Ф. П. 1, оп.1, спр.702, арк.8-12.
4. ДААРК. Ф. Р. 663, оп. 3, спр.394 , арк.14-24.
5. ДААРК. Ф. П. 1, оп.1, спр.566, арк.4
6. В. Дённингхаус В тени «Большого Брата». Западные национальные меньшинства в СССР 1917-1938 гг. / Дённингхаус В. – М.: РОССПЭН, 2011. – 727с.
7. Советская этнополитика. 1930-1940-е годы. Сборник документов. / составитель Л.С. Гатагова. – М.: ИРИ РАН, 2012. – 391с.

Аннотация

Анализируется политика коренизации в отношении болгар Крымской АССР в межвоенный период.

Ключевые слова: коренизация, Крымская АССР, болгары, национальные сельские советы

Annotation

Indigenization policy concerning the Bulgarian minority in the Crimean ASSR in interwar period. Is analyzed.

Keywords: indigenization, the Crimean Autonomous Republic, Bulgarians, national village councils.

УДК 323.282 058.244:323.15 (477)

Михайло Журба

(Київ)

ГРОМАДСЬКИЙ ВИМІР БІЛЬШОВИЦЬКОЇ КОМУНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ КІНЦЯ 20-Х – ПОЧАТКУ 30-Х РР. ХХ СТ.

Розглядаються історичні обставини, методи та наслідки використання громадських об'єднань національних меншин України в таких акціях більшовицького режиму як колективізація, хлібозаготівлі та ліквідація рентабельних селянських господарств наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. Доводиться існування політичного курсу більшовицького керівництва, спрямованого на придушення селянського протесту проти аграрно-соціальної політики партії, закамуфльованої гаслами класової пролетарської солідарності.

Ключові слова: більшовицький режим, класові спілки, хлібозаготівлі, колективізація, розкуркулення.

Розгортання примусової комунікації селянських господарств супроводжувалося відвертим пограбуванням селянства нацменшин в ході державних хлібозаготівельних кампаній. Для проведення хлібозаготівель в національних районах були створені спеціальні комісії, які контролювали перебіг кампаній. Сам механізм доведення до господарств хлібозаготівельних планів передбачав участь у ньому сільської громадськості. Перед винесенням на обговорення землегромади, вони попередньо обговорювалися на зборах комнезаму та активу села з представників інших громадських організацій. Тільки тоді ці плани представлялися на загальну сходку селян, яка мала формально затвердити списки поіменних хлібоздатчиків та кількість зерна, визначеного в планах державних органів.

Систему громадських об'єднань наприкінці 20-х рр. ХХ ст. в Україні утворювали доктринальні, компанійські об'єднання, серед яких виділялися так звані класові спілки (комнезами, селянські товариства взаємодопомоги, профспілка сільгосплісробітників), шефські та добровільні товариства на кшталт Тсовіахіму, Червоного Хреста, МОДРу, створені для ідеологічної сільської людності в дусі комуністичної доктрини і використовувані як засіб виконання поточних господарсько – політичних завдань.

Участь сільської громадськості у хлібозаготівлях носила тотальний характер. У Високопільському німецькому районі на Херсонщині восени 1931 року для проведення хлібозаготівельної кампанії були мобілізовані поголовно усі громадські об'єднання, включаючи МОДР та Тсоавіахім. Втім, особливої активності останні не виявляли. Районне партійне керівництво змушене було констатувати: «Не було громадської ініціативи. Масова робота від початку кампанії не була поставлена на належну висоту, внаслідок чого бідняцькі маси села брали недостатню участь в роботі з хлібозаготівлі» [18,арк.33]. Для боротьби з «національно-релігійною» єдністю німецького селянства під час хлібозаготівель в Люксембургському районі в цей же період районне керівництво використовувало осередки товариства «Войовничий безвірник» [24,арк.193]. Комісії сприяння хлібозаготівлям, виступаючи формально як органи самодіяльності бідняцько-середняцьких мас, мали надати громадського характеру усій кампанії. Апарат сільських

представництв добровільних товариств теж фактично був перетворений в додаток державно-адміністративної системи, а самі організації чисто функціонально втрачали властиві їм ідентифікаційні особливості. Так, у плані участі республіканської організації Автодору в сільськогосподарській кампанії на 1933 рік вказувалося: «Зважаючи на велике розбазарювання та розкрадання колгоспного хліба в минулому році з боку чужого елемента, що намагався підірвати міць колгоспу та розвалити його з середини, Автодор мусить організувати непримиренну боротьбу з рештками куркульщини, дати більшовицьку відсіч усім, хто намагається перешкодити організаційно-господарському зміцненню колгоспів». Місцеві організації Автодору закликалися до «систематичного роз'яснення хлібного закону серед колгоспників та одноосібників, розгортаючи боротьбу за передчасне виконання хлібних зобов'язань перед державою». Навесні 1933 року в селах, різнонаціональних за складом сільського населення, Донецької, Дніпропетровської та Одеської областей діяли бригади, сформовані з активістів «Автодору», які встановлювали «сигнальні пости» в місцях проривів і перевіряли стан підготовки сільськогосподарської техніки до посівної кампанії [27,арк.12]. За зразком робітничих, профспілкою сільгоспліробітників восени 1930 року практично в усіх районах України, включаючи і національні, створюються наймитські бригади, покликані «сприяти мобілізації громадської думки колгоспників і бідняцько-середняцьких мас та, в першу чергу, членів спілки на дострокове і повне виконання хлібозаготівель і на розширення соціалістичного сектора села». В Одеській окрузі було створено 40 таких бригад, в АМСРР – 42 бригади. На кінець листопада 1930 року їх зусиллями у селянства було вилучено понад 20 тис.пудів збіжжя [13,арк.198]. На Дніпропетровщині за час з 1 липня 1932 по 1 квітня 1933 року силами товариства «Геть неписьменність» було споряджено 5 «червоних валок» хліба на 1850 пудів і сформовано 77 бригад сприяння хлібозаготівлям. Такі «спецбригади ТГН» діяли в Мелітопольському районі, де їх силами у селянських господарствах було вилучено 25,5 центнерів хліба.

У Ново-Миколаївському районі вони виявили 200 ям із зерном, яке рятували селяни від грабіжницьких реквізицій [28,арк.25].

Хоча держава широко декларувала участь у хлібозаготівлях усіх різновидів сільської громадськості, окрім так званих класових спілок інші селянські громадські об'єднання не мали реальних повноважень і слугували

лише прикриттям антиселянської політики хлібозаготівель. Зв'язані круговою порукою і скуті часто майже партійною дисципліною, функціонери класових селянських спілок змушені були брати участь в реквізиційних, репресивних антиселянських акціях, щоб самим пізніше перетворитись в їхні жертви. Не можна не враховувати, що від підтримки агрозаходів радянської влади незаможне селянство і наймити мали певну економічну вигоду. Вони отримували чверть від вартості хліба, якщо вказували на господарства, де цей хліб приховувався. Конфісковане майно поступало до неподільних фондів колгоспів [9,арк.7]. Підтримка більшовицьким режимом «соціально близьких» прошарків села, незаможників та наймитів шляхом реалізації «класового» підходу, призвела до певної поляризації сил у селянському середовищі нацменшин. Проте, як свідчать архівні матеріали, селянські організації далеко не завжди виступали сліпим знаряддям в руках більшовицької еліти під час хлібозаготівель. У спецдоповіді про стан роботи серед нацменшин Волинської округи в жовтні 1928 року відзначалося, що КНС, СТВ та інші громадські організації в цілому ряді сіл Мархлевського, Новоград-Волинського, Володарського районів надто слабо проводять класову лінію у ході сільськогосподарських кампаній, у зв'язку з чим розраховувати на успішне впровадження в життя партійно-державних директив не доводиться [3,с.85]. При нереальності хлібозаготівельних завдань, керівництво комнезамів та інших громадських об'єднань передбачало свою відповідальність за їх зрив. Частина його вважала аморальним залишати односельців без продовольства. В доповідній записці до ЦК КП(б)У уповноваженого з хлібозаготівель в Люксембургському районі від 19 листопада 1930 року констатувалося: «Біднота слабо вказує куди, де і скільки куркулі і заможні заховали хліба, не дивлячись на те, що вони одержують 25% натурою, або грішми, якщо вони вкажуть на прихований хліб». В с. Луначарському Коларівського району, за повідомленням газети «Коллективист», в січні 1931 року комнезами і профспілка сільгоспробітників не виявили «чуйності до планів партії й опинилися в таборі підкуркульників», вивізни хліб на приватний ринок. «Правих уклоністів» у складі керівництва цих організацій газета закликала бити найбезжалісніше [18,арк.65].

Оскільки в 1929-1933 роках затвердження хлібозаготівельних планів ще зберігало певні зовнішні ознаки демократичності – із планом мали погодитися загальні збори колгоспників та громадських об'єднань села, –

формальна демократія використовувалася селянами для їх зриву [23,арк.95]. Вс. Червоному Волочиського району на Проскурівщині восени 1931 року з початком хлібозаготівель перестали скликатися збори КНС, а більшість бідноти відмовилася брати участь у кампанії [25,арк.21]. Поряд з економічним опором, селяни вдавалися до більш активних методів боротьби – протидіяли роботі хлібозаготовчих бригад, організовували підпали колгоспного майна, побиття активістів тощо. В одному з сіл Карл-Лібкнехтовського району було побито голову КНС та активіста-комсомольця, котрі ходили по хатах і нагадували про хлібоздачу. Повсюдно спостерігалися факти переховування хліба в помешканнях бідноти, приміщеннях різних громадських установ, зокрема аптеках та амбулаторіях підвідомчих Червоному Хресту [31,с.20]. У Благоївському районі були підпалені господарські приміщення Павлинського ТСОЗу [23,арк.14].

Засоби «громадського впливу» через постанови зборів селянських організацій, проведення громадського бойкоту господарств, які не виконали плану хлібоздачі, вивішування «чорних дощок» із списками боржників часто не давали бажаного результату. «Вирішальну роль в тому, що ми все ж таки в більшості куркулів відібрали хліб, – відзначалося у звіті уповноваженого ЦК КП(б)У з хлібозаготівель Карл-Лібкнехтівському району, – відіграли адміністративні заходи за законом ВУЦВКу у поширеній формі» [5,с.7]. В ході застосування цих заходів із загальної кількості 5407 одноосібних господарств району, 683 були визначені як експертні, описано 337, продано з торгівельних господарств.

В таємній доповідній записці інформаційного відділу ЦК КП(б)У від 27 лютого 1929 року називалися причини негативного ставлення сільської громадськості до хлібозаготівельних заходів більшовицького режиму. Обшуки, арешти, визначення нереальних термінів виконання постанов комісій з хлібозаготівель, масове складання актів про опис майна селян за невиконання норм хлібоздачі, розповсюдження «експертних» завдань на середняцькі господарства, використання хлібозаготівель із метою розкуркулення, – усе це супроводжувалося брутальною лайкою, залякуванням зброєю, побиттям обкладених селян. Таким був стандартний і далеко не повний «джентльменський набір» заходів, які запроваджували під час хлібозаготівель спеціальні комісії в місцях проживання нацменшин [23,арк.44]. Методи залучення сільських громадських об'єднань в місцях проживання нацменшин до хлібозаготівель в певній мірі ілюструє рішення,

прийняте на засіданні Високопільського райпарткому 21 листопада 1931 року: «Шляхом обходу ударними бригадами з членів КНС, груп бідноти, профспілок, перевірити наявність хліба у куркульських та індивідуальних господарствах, забрати увесь хліб, а у колгоспників залишити по 20 фунтів борошна на підлітків» [19,арк.63]. В Мархлевському районі, в ході хлібозаготівель в січні 1932 року, були створені спец-трійки у складі уповноваженого ЦК КП(б)У, районного начальника ДПУ та секретаря райпарткому. В засіданнях трійки перманентно брали участь районний начальник міліції та прокурор, для надання безапеляційності будь-якому рішенню цього надзвичайного органу. Трійки діяли бузувірськими методами, абсолютно не рахуючись із реальним станом селянських господарств. Так, в с. Тернецьке трійка встановила експертні завдання 60% селянських дворів, загальним об'ємом в 11 тис. пудів хліба в той час, як населення цього села було переважно бідняцьким, а за попереднім планом мало здати всього 3 тис. пудів хліба. Для подолання протидії селянства, усі громадські організації були розпущені, а їх керівництво піддавалось залякуванню і переслідуванню в судовому порядку [26,арк.41].

Хлібозаготівельний прес із такою силою стискав село, що його окремі верстви об'єднувалися в спротиві хлібній розверстці. Хоча плани хлібозаготівель будувалися за класовим принципом і виконувалися передусім за рахунок «куркулів», слід враховувати, що понад 80% всього товарного хліба вироблялося за межами заможних господарств. Середняки ж в середовищі селянства нацменшин були здебільшого колишніми незаможниками, які зміцнили свої господарства за роки непу [28,арк.80]. Відсутність продовольства, перманентні експропріації та репресії поставили селянство на межу фізичного виживання, викликавши його загальну протидію існуючому режиму [6,с.428].

Колективізацію і хлібозаготівлі правляча компартійна верхівка використала для загальносоціального наступу на селянство під гаслом «ліквідації куркульства як класу». Ленінські рядки з листа до Л. Каменева про повернення більшовиків після закінчення непу до економічного терору проти селянства з початком масової колективізації стали дійсністю національного села [7,с.17]. Причому, терор цей далеко не завжди обмежувався економічними рамками. Ліквідація куркульства носила відверто антинаціональну спрямованість. Надругій Всеукраїнській нараді працівників серед нацменшин в липні 1928 року заступник голови ЦКНМ Я. Саулевич

вимагав «біднякові німцеві або полякові показати конкретну боротьбу з куркулем німцем або поляком» [10,арк.41].

З кінця 20-х років радянська пропаганда посилено гіперболізувала небезпеку для соціалістичних перетворень із боку націоналістично налаштованого куркульства, вкладаючи в це поняття відверто політичний зміст. Особливо це стосувалося польського та німецького села, яке стає об'єктом постійних звинувачень у антирадянській діяльності. Новий курс викликав у середовищі певної частини організованої в КНС бідноти нацменшин антизаможницькі настрої, які знаходили свій прояв в попередні роки. Так, інструктор агітпропу ЦК КП(б)У повідомляв у 1926 році, що збори бідноти в чеській колонії Миколаївка Бердичівської округи, приурочені реорганізації комнезамів, проходили дуже бурхливо. Присутні прямо заявили: «Помремо, а куркуля не допустимо до влади». «Незаможники усіх, крім себе, вважають куркулями», – зауважувалося в звіті [17,арк.10]. Частина селян із такими настроями брала участь у розкуркуленні. Рознарядка по розкуркуленню виконувалася силами місцевих організацій, що не могло не позначитися на поглибленні протистояння окремих соціальних верств, зокрема так званого «неорганізованого селянства» і членів сільських громадських об'єднань.

На листопад 1929 року у 54 польських сільрадах Волинської округи було розкуркулено 1228 господарств, із яких 520 припадало на Мархлевський район. В Коларівському районі на початок 1930 року комісією, до складу якої увійшли представники класових селянських спілок, були визначені до розкуркулення 435 селянських сімей [11,арк.10]. За рішенням спільних зборів колгоспу та комнезаму в с. Кубанка цього ж району, за межі сільради в березні 1930 року була виселена 51 селянська сім'я [4,с.17]. З членів КНС створювалися комісії з виявлення фактів ліквідації своїх господарств селянами, які примусово об'єднувалися в колгоспи [1,арк.12].

В 1929-1930 роках, згідно з інструкцією бюро округових парткомітетів, в місцях проживання нацменшин створювалися спецзагони для охорони усуспільненого майна на селі. Персональний добір складу загонів із числа комсомольців та членів класових селянських спілок покладался на районні парткомітети та уповноважених ДПУ з розрахунку 10-30 чол. на колгосп або радгосп. Озброєння та практичне інструктування забезпечував окрвідділ ДПУ [22,арк.10]. В с. Ландау на Миколаївщині після прийняття в лютому 1930 року зборами КНС рішення про розкуркулення 81 заможного

господарства, спеціальні загони активістів взяли під «охорону майно розкуркулених із наступною передачею його до колгоспів» [1,арк.14].

Одним із напрямів ліквідації куркульства по лінії класових селянських спілок була організація страйкової боротьби наймитів у приватних господарствах, спрямованої на ліквідацію останніх та створення на їх землях радгоспів та колгоспів. В Україні такі страйки пройшли в червні-вересні 1929 року, поширившись і на територію проживання нацменшин (німців, болгар, молдаван та ін.), зокрема, на так звані поля зрошення під Одесою та землі сільськогосподарської концесії «Голландія – Україна» Молочанського району Мелітопольської округи. 7 серпня 1929 року ВУК СГЛР надіслав усім окркомітетам профспілки інструкцію «Про страйкову боротьбу в куркульських господарствах», в якій зобов'язував їх «широко використовувати страйки та бойкоти як методи боротьби проти останнього експлуататорського класу села» [15,арк.64]. Результати страйкової боротьби наймитів підвів жовтневий 1929 року пленум ВУК СГЛР. При ньому проти окремих організацій профспілки, які на думку президії ВУКу СГЛР, не виявили належної твердості в проведенні класової лінії під час страйку, були застосовані репресивні заходи. Так, за прояв «правоопортуністичної практики» було розформовано Херсонський окркомітет профспілки [8,с.1]. Новому керівництву Херсонського окружного профспілки секретаріат ЦК КП(б)У своєю інструкцією від 11 жовтня 1929 року рекомендував акцентувати увагу сільгоспробітників на політичному значенні страйку і використати його для залучення в ряди професійного руху нових активістів із середовища наймитів [30,арк.16].

В кампанії з ліквідації куркульства були задіяні не лише класові спілки, зразка комнезамів. До неї активно долучалися загальнодержавні добровільні товариства, які мали представництва на селі на кшталт УЧХ. Секретаріат ІДК КП(б)У постановою від 27 березня 1932 року про роботу Червоного Хреста поставив категоричну вимогу звільнення його лав від соціально-ворожих елементів. У відповідь президія ЦК Червоного Хреста УСРР постановила провести у квітні-червні 1933 року огляд усіх червонохресних осередків республіки, із метою звільнення їх від антирадянських сил та їх агентури. «Викривши класово-ворожі нам елементи, наша організація ще тісніше з'єднається з політикою партії і Радянської влади, – писав журнал «Червоний Хрест», – і цілком виконає завдання ... соціалістичного зміцнення і перебудови нашого села» [30,с.1].

Обслуговуванню завдань суцільної колективізації і супровідного їй розкуркулювання все більше підпорядковується діяльність сільських представників технічних добровільних об'єднань. В інструктивному листі Всесоюзної ради Товариства друзів радіо від 21 лютого 1932 року, адресованому усім обласним та республіканським організаціям ТДР, вказувалося, що вони, об'єднуючи навколо себе інші громадські організації селянства, повинні сприяти боротьбі за чистоту класової лінії в колективізації «шляхом викриття куркулів та їх агентури, висування і виховання колгоспного активу з ударників». Вся агітаційно-масова робота по лінії ТДР, – наголошувалося в листі, – мала вестися принатурено до місцевих національних умов [14,арк.26].

Напочатку 1930-х років були видані директиви, які прискорили процес розкуркулення. Тепер загроза розкуркулення нависла над будь-яким селянином, який не бажав вступати до колгоспу. Розкуркулення вело до нівелювання і без того розмитих меж між різними за майновою ознакою верствами села. Закон про куркулів, згідно з радянським законодавством, мав зворотню силу. Під загрозою розкуркулення міг опинитися будь-який селянин, який в минулому орендував землю або використовував найману робочу силу. Особливо багато таких селян було серед представників національних меншин – німців, болгар, греків.

Більшість членів громадських об'єднань на селі негативно поставилися до розкуркулення, вважаючи цей захід економічно недоцільним. Значна їх частина дотримувалась думки, що куркулів на селі уже нема. Вони розуміли, що за відсутності об'єктивного критерію визначення куркульства, кожен із них може потрапити до цього розряду. У звіті інформаційного сектора організаційно-інструктивного відділу ЦК КП(б)У про хід хлібозаготівель восени 1930 року відзначалося «опортуністично-примиренське» ставлення бідняцько-середняцької громадськості до заможної частини села. Так, в польському селі Гречани Старосинявського району Проскурівської округи не було «виявлено» жодного куркуля [23,арк.62]. Горезвісна політика обмеження експлуататорських тенденцій куркульства, здійснювана владними структурами напередодні суцільної колективізації, мала результатом майже повне витіснення власників заможних господарств у галузі аграрного виробництва. Частина з них «саморозкуркулилася», розділивши чи розпродавши майно, частина була змушена емігрувати. Зрештою, питома вага «куркулів» у складі селянства нацменшин до початку 30-х років не дуже

відхилялася від пересічної республіканської. Так, на початку 1930 року майнове становище менонітських господарств Молочанського району, які традиційно вважалися одними з найзаможніших, за офіційними, завищеними оцінками щодо куркулів, було таким: 96% становили бідняцько-середняцькі господарства і лише 4% – заможні [12,арк.57].

Отже, розкуркулення було спрямоване проти основної маси селянства і виступало як антинаціональна політика. Камуфлювати її суть мало залучення до антикуркульських акцій представників радянської громадськості із середовища національних меншин. Навідміну від політики «обмеження експлуаторських тенденцій куркульства», яка принесла маломіцним верствам національного села певні господарчі вигоди, розкуркулення доби суцільної колективізації зачіпало їх інтереси так само, як і інших прошарків селянства. В результаті примусової комунікації селяни втрачали землю, реманент, робочу худобу, можливість самостійного ведення господарства. Під час експропріації заможного селянства, в ході суцільної колективізації за браком експлуаторів розкуркулювали саме середняків, нерідко вчорашніх незаможників, які змогли підняти своє господарство завдяки одержаній землі та наполегливій праці. Навіть незаможне селянство, за рахунок якого здебільшого поповнювалася членська маса радянських громадських об'єднань, не сприймало абсурдної соціально-економічної політики розкуркулення. Курс на тотальне розкуркулення викликав масове незадоволення селянства нацменшин, а в ряді випадків і активну протидію.

Джерела та література

1. Державний архів Миколаївської області (Далі: ДАМО). – ф. Р-687. – оп. 1. – спр. 206 – 248 арк.
2. ДАМО. – Ф. Р-687. – оп. 1. – спр. 206. – 121 арк.
3. Колективізація і голод на Україні 1929-1933. Зб. документів і матеріалів. – К., 1992. – 736 с.
4. Коллективист. – 1930. – 5 марта.
5. Коллективист. – 1930. – 8 марта.
6. Кульчицький С. В. Ціна «великого перелому» С. В. Кульчицький. – К., 1991. – 432 с.
7. Ленін В. І. Повне зібрання творів / В. І. Ленін. – Т. 44. – К.: Політвидав України, 1974. – 702 с.
8. Наймит. – 1929. – 25 вересня.
9. Центральний державний архів органів влади та управління України. (Далі:ЦДАВО України), ф. 387, оп. 1, спр. 581, 88 арк.

10. ЦДАВО України. – ф. 413. – оп. 1. – spr. 368. – 103 ark.
11. ЦДАВО України. – ф. 413. – оп. 1. – spr. 456. – 316 ark.
12. ЦДАВО України. – ф. 413. – оп. 1. – spr. 552. – 152 ark.
13. ЦДАВО України. – ф. 587. – оп. 2. – spr. 17. – 67 ark.
14. ЦДАВО України. – ф. 791 – оп. 3. – spr. 11. – 144 ark.
15. ЦДАВО України. – ф. 2841. – оп. 1. – spr. 194. – 172 ark.
16. Центральний державний архів громадських об'єднань України. (Далі: ЦДАГО України). – ф. 1. – оп. 7. – spr. 119. – 98 ark.
17. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 2066. – 387 ark.
18. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 2688. – 121 ark.
19. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 3013. – 56 ark.
20. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 3184. – 202 ark.
21. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 3260. – 170 ark.
22. ЦДАГО України. – ф. 1 – оп. 20. – spr. 3265. – 92 ark.
23. ЦДАГО України. – ф. 1 – оп. 20. – spr. 3266, 88 ark.
24. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 4659. – 366 ark.
25. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 4951. – 195 ark.
26. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 4835. – 87 ark.
27. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 5005. – 209 ark.
28. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 5252. – 133 ark.
29. ЦДАГО України. – ф. 1. – оп. 20. – spr. 5260. – 119 ark.
30. Червоний Хрест. – 1933. – № 7-8.
31. Kolektiwista Pograniczha. – 1931. – 29 grudnia.
32. Derzhavnyy arkhiv Mykolayivs'koyi oblasti (Dali:DAMO), f. R-687, op. 1, spr. 206, 248 ark.
33. DAMO, F. R-687, op. 1, spr. 206, 121 ark.
34. Kolektyvizatsiya i holod na Ukrayini 1929-1933. Zb. dokumentiv i materialiv. – K., 1992. – 736 s.
35. Kollektivyst. – 1930. – 5 marta.
36. Kollektivyst. – 1930. – 8 marta.
37. Kul'chyts'kyu С. В. Tsina «velykoho perelomu» S. V. Kul'chyts'kyu. – K., 1991. – 432 s.
38. Lenin V. I. Povne zibrannya tvoriv / V. I. Lenin. – T. 44. – K.: Polityvdav Ukrayiny, 1974. – 702 s.
39. Naymyt. – 1929. – 25 veresnya.
40. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny. (Dali: TsDAVO Ukrayiny), f. 387, op. 1, spr. 581, 88 ark.
41. TsDAVO Ukrayiny, f. 413, op. 1, spr. 368, 103 ark.
42. TsDAVO Ukrayiny, f. 413, op. 1, spr. 456, 316 ark.
43. TsDAVO Ukrayiny, f. 413, op. 1, spr. 552, 152 ark.
44. TsDAVO Ukrayiny, f. 587, op. 2, spr. 17, 67 ark.
45. TsDAVO Ukrayiny, f. 791, op. 3, spr. 11, 144 ark.

46. TsDAVO Ukrayiny, f. 2841, op. 1, spr. 194, 172 ark.
47. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob"yednan' Ukrayiny. (Dali: TsDAHO Ukrayiny), f. 1, op. 7, spr. 119, 98 ark.
48. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 2066, 387 ark.
49. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 2688, 121 ark.
50. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 3013, 56 ark.
51. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 3184, 202 ark.
52. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 3260, 170 ark.
53. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 3265, 92 ark.
54. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 3266, 88 ark.
55. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 4659, 366 ark.
56. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 4951, 195 ark.
57. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 4835, 87 ark.
58. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 5005, 209 ark.
59. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 5252, 133 ark.
60. TsDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 20, spr. 5260, 119 ark.
61. Chervonyy Khrest. – 1933. – № 7-8.
62. Kolektiwista Pograniczha. – 1931. – 29 grudnia.

Аннотация

Рассматриваются исторические обстоятельства, методы и последствия использования общественных объединений национальных меньшинств Украины в таких акциях большевистского режима как коллективизация, хлебозаготовки и ликвидация рентабельных крестьянских хозяйств в конце 20-х - начале 30-х гг. XX в. Доказывается существование политического курса большевистского руководства, направленного на подавление крестьянского протеста против аграрно-социальной политики партии, закамуфлированной лозунгами классовой пролетарской солидарности.

Ключевые слова: большевистский режим, классовые союзы, хлебозаготовки, коллективизация, раскулачивание.

Annotation

The article examines the historical circumstances of the peasant class unions, cooperative organizations and voluntary associations of national minorities in the late 20's – early 30-ies of XX century. The features of the genesis and results of nation-building in the peasant community of Ukraine. Substantiated statement indicating that the capacity utilization of farmers and agricultural proletariat for the purpose of socialist experiment took place on property based social segregation, but also at the initiative of the rural population limit for national and cultural characteristics. The existence of the Bolshevik leadership policy aimed at suppressing the peasant protest against agrarian and social policy of the party, disguised slogans class proletarian solidarity.

Keywords: the Bolshevik regime, class associations, grain procurement, collectivization, dispossession.